

Var finns träjuntan?

En undersökning om slöjdande i trä och textil

Maria Pettersson

1.Trägubbar. Foto: Maria Pettersson

Konstfack, Institutionen för bildpedagogik
Lärarytelse, inriktning Design, ht 2009
Examensarbete, skriftlig del 15 hp
Kursledare: Christina Zetterlund
Handledare teori: Cecilia Andersson
Handledare gestaltning: Andreas Nobel
Opponent: Fanny Holmberg
Datum för examination: 2010-01-13

Abstrakt

Med frågan *Var finns träjuntan* som ingång och övergripande ramfråga behandlar den här undersökningen frågeställningarna *Hur ser relationer till tradition ut hos människor som träffas i grupp för att slöjda i materialen trä och textil* och *Hur skapas kunskaper i slöjdgrupper som arbetar i materialen trä och/eller textil?* Undersökningen har syftat till att ta reda på om materialet trä har samma funktion som det textila materialet i att förena människor i motsvarigheter till vad vi kallar *syjunta*. Undersökningen har därutöver behandlat frågor kring varför människor väljer att träffas på ett sådant sätt, hur relationer till materialet ser ut och vad tradition spelar för roll för denna form av verksamhet. Genom en kort historisk tillbakablick har undersökningen försökt hitta sy- och träjuntornas historiska ursprung.

Etnografisk metod har använts för datainsamling, vilket i praktiken har inneburit deltagande observationer, samtal och intervjuer med deltagare i sex olika slöjdgrupper i Mellansverige. I en av dessa, en syjunta, har en träworkshop genomförts med syfte att närmare utforska deltagarnas relationer till materialen trä och textil.

Den pragmatiska kunskapsteorin med handlingen i fokus har använts för att se närmare på de kunskapsprocesser som skapas i dessa grupper. Slöjdgruppernas relation till materialen och till slöjdprocessen har speglats genom den amerikanske sociologen Richard Sennetts teorier om hantverk.

Resultatet visar att de slöjdgrupper som träffas i dag följer en tradition, en syjuntetradition. Historiskt har framför allt det textila materialet samlat människor, både män och kvinnor, i vad vi idag kallar syjuntor men som även gått under namn som kafferep, bindstugor eller rockstugor.

Den praktiska kunskapsprocessen i slöjdgruppernas verksamhet förmedlas i korthet genom att se och göra. Den består av problemlösning i kombination med vana, rutin eller rytm. Av teori och praktik. Rytmen skapar samtidigt utrymme för den sociala samvaro som kännetecknar syjuntan, av samtalet som böljar fram och tillbaka mellan här och nu och världen utanför.

Abstrakt

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
Introduktion	4
Bakgrund	4
<i>Den svårfångade syjuntan</i>	5
Syfte	6
Frågeställningar	6
Urval och avgränsning	7
Empiri	8
Metod	9
Tidigare forskning	11
Teoretiskt perspektiv	12
<i>Historisk översikt</i>	13
<i>Kunskapen, materialet och hantverket</i>	16
2. Bearbetning och analys	18
Slöjdgrupperna	18
<i>De fyra träjuntorna</i>	18
<i>Stickcaféet</i>	20
<i>Träworkshop</i>	22
Den fotografiska dokumentationen	23
3. Resultat och tolkning	24
Bakom slöjdgränser	25
Den praktiska kunskapsprocessen	26
Materialen trä och textil	27

Slutdiskussion	28
Källförteckning	30
<i>Tryckta källor</i>	30
<i>Otryckta källor</i>	30
Bildförteckning	31

1. Inledning

Introduktion

När jag var tio-elva år bestämde jag tillsammans med tre klasskamrater att vi skulle starta en syjunta. Vi skulle med ett par veckors mellanrum träffas hemma hos var och en av oss för att sy. Det måste ha varit vid samma tid som vi hade börjat med syslöjd i skolan och jag minns att mamma och jag gick och köpte små broderier som jag skulle arbeta med på min syjunta. Syjuntan satte igång men förvandlades ganska omgående till gigantiska tårtkalas, samtidigt som broderierna lämnades åt sidan och glömdes bort.

Vår lilla syjunta blev inte särskilt långlivad och innan jag startade denna undersökning hade jag inte deltagit i något liknande igen, även fast mitt eget intresse för att virka och sticka har utvecklats.

Med tiden har jag kommit att tänka på hur likartat täljandet i trä är att virka. Det jag tänker på är framförallt det monotona och de tidsödande aspekterna av hantverket och som jag kan tycka mig finna i täljandet och virkandet. Det monotona har för mig varit en del i tjusningen med att slöjda. Att tälja är också, liksom att virka, en teknik som är tyst och kräver varken särskilt mycket utrymme, material eller redskap. Vad var det som gjorde att det var en syjunta som ett gäng tioåriga tjejer för snart tjugo år sedan startade, och inte en träjunta? Och var finns träjuntan?

Bakgrund

Min undersökning har sin utgångspunkt i funderingar kring varför jag aldrig hade hört talas om en träjunta, det vill säga en grupp människor som träffas på samma sätt som syjuntor gör men genom ett annat material. Jag har tyckt mig se att det dyker upp slöjdgrupper på flera håll nu. Det finns en önskan att träffas och det finns en längtan till att slöjda men det verkar framförallt vara det textila materialet som lockar människor till att träffas och slöjda. Är det verkligen så? Frågan varför jag aldrig hade hört talas om en träjunta är ställd helt utifrån mig som person och innebär självklart inte att det inte skulle finnas några träjuntor. Jag vill här påpeka att benämningen ”träjunta” är någonting som jag själv har börjat använda utan att egentligen veta om det finns någon grupp som verkligen använder sig av termen. Jag tycker själv att det är det närmaste jag kan komma den typ av grupp som jag är intresserad av. Jag har inte själv haft någon kontakt med slöjdrörelsen innan den här undersökningen. Syjuntor har jag däremot hört talas om under hela min uppväxt och som jag tidigare har nämnt så har

jag också själv deltagit i en när jag var barn.

Frågan om var träjuntan fanns blev en katalysator för denna undersökning. I redan skrivet material om hemslöjd finns inte så mycket skrivet om denna typ av sociala form som slöjden kan ta. Jag har funnit att begreppet syjunta är sällsynt i uppsatssammanhang och träjuntan har lyst med sin frånvaro. Detta har skapat en känsla av att undersökningens frågeställningar berör outforskade områden.

Till stor hjälp för undersökningen har de hemslöjds konsulenter varit som jag har fått kontakt med och det är tack vare deras tips och kontaktnät som jag har haft möjlighet att besöka flera slöjdgrupper i olika delar av Mellansverige.

Den svårfångade syjuntan

Ordet syjunta kommer av latinets *jungera* som betyder förena. Junta definieras som antingen liten militärgrupp eller liten grupp som träffas regelbundet för sällskapsnöje¹ Därmed finns ingen egentlig skillnad mellan syjunta och syförening utan de är grupper som träffas regelbundet för handarbete och samvaro.² Möjligen är syföreningen mer av en formell sammanslutning som träffas i exempelvis kyrkans regi.

Skillnaden mellan innebörden av orden hantverk respektive slöjd är inte helt enkelt att reda ut. Jag har strävat efter att använda mig av benämningen slöjd och slöjda i undersökningen. Slöjd definieras som ”hantverk eller handarbete, särskilt om bearbetning av trä, ofta om verksamhet av (mer eller mindre) hobbykaraktär”³ Hantverk förklaras av samma källa som ”arbetsform vid produktion där arbetet utförs i liten skala med tekniskt enkla hjälpmedel och kräver god yrkesskicklighet”.⁴ Utifrån detta är skillnaden mellan hantverk och slöjd att slöjd nödvändigtvis inte kräver god skicklighet samt är av mer hobbykaraktär. Lustigt nog har ordet slöjd sitt ursprung i fornsvenskans *slöghþ* med betydelsen yrkesskicklighet.⁵ I det teoretiska perspektivavsnittet i denna undersökning dyker dessutom det engelska ordet *craft* upp. Det översätts som (hantverks) skicklighet, hantverk; yrke; konst; slöjd, listighet, slughet.⁶ Som vi kan se är inte steget långt till att översätta engelskans *craft* med slöjd. I ovan

¹ *Svensk Ordbok, utgiven av Svenska Akademien* (2009), Stockholm: Svenska Akademien, uppslagsord junta

² *Ibid.*, uppslagsord syjunta, syförening

³ *Ibid.*, uppslagsord slöjd

⁴ *Ibid.*, uppslagsord hantverk

⁵ Ernby, Birgitta (2008), *Nordstedts etymologiska ordbok*, Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag, uppslagsord slöjd

⁶ *Prismas engelska ordbok* (1998). Stockholm: Nordstedts OrdbokAB/Bokia, uppslagsord craft

nämnda avsnitt av undersökningen (Teoretiskt perspektiv) så vill jag dock använda mig av ordet hantverk. Jag talar t ex om ett hantverksperspektiv och inte ett slöjdperspektiv och det gör jag därför att jag kan se en fördel med att på så sätt få ett bredare synfält, ett bredare perspektiv på undersökningen. Detta breda hantverksbegrepp använder sig också den amerikanske sociologen Richard Sennett av, som jag återkommer till i det avsnittet. Han talar t ex om hantverket både i relation till programmeraryrket som till glasblåsaren.⁷ För mig är slöjd hantverk, men allt hantverk är inte slöjd.

Syfte

Syftet med denna undersökning har varit att ta reda på om materialet trä kan ha samma funktion som det textila materialet i att samla grupper av människor i motsvarigheter till vad vi kallar *syjunta*. Jag har sökt upp slöjdgrupper som träffas genom olika material för att ta reda på varför de väljer att träffas på det sättet, vad tradition spelar för roll för denna form av verksamhet men också hur relationer till material och hantverk ser ut. Med relationer till material och hantverk avser jag vilka kunskaper som skapas genom att slöjda och hur slöjdaren uttrycker sig om det. Till syftet med undersökningen hör också en önskan om att uppvärdera juntans sociala och pedagogiska roll.

Frågeställningar

Hur ser relationer till tradition ut hos människor som träffas i grupp för att slöjda i materialen trä och textil?

Hur skapas kunskaper i slöjdgrupper som arbetar i materialen trä och/eller textil?

⁷ Richard Sennett undervisar i sociologi vid New York University och London School of Economics men har också en bakgrund som musiker. <http://richardsennett.com/site/SENN/Templates/Home.aspx?pageid=1>, besökt 2009-11-19 kl. 12:17

Urval och avgränsning

Jag har gjort mitt urval genom att dra i alla trådar jag har funnit men med vissa förbehåll vad gäller geografiskt avstånd. Jag kontaktade alla hemslöjdskonsulenter i hårdslöjd (trä- och metallslöjd) i landet förutom dem i de mest södra och mest nordliga länen.⁸ Jag ville kunna besöka de eventuella träjuntor som hemslöjdskonsulenterna gav mig tips om men med någorlunda rimlighet i avstånd och restid. Jag har dessutom följt ett så kallat stickcafé, ett arrangemang öppet för vem som helst och där man träffas regelbundet på ett café för att sticka. Detta stickcafé har varit verksamt på min egen hemort, en mellanstor stad. Deras annons på ett café som jag själv besökte ledde mig till dem. Jag frågade cafépersonalen om veckodag och tid och gick dit när nästa tillfälle var. Detta innebar att jag inte hade någon aning om vilka som deltog, hur många och under vilka premisser. Jag måste medge att jag hade trott att det var alla möjliga åldrar som besökte stickcaféer men borde kanske anat annat i och med att tiden som just det här stickcaféet träffades var klockan två på eftermiddagen, då många människor fortfarande är på jobbet eller i skolan. ”Mitt” stickcafé bestod av enbart kvinnor och i stort sett alla var pensionärer. Stickcaféet blev den del av undersökningen där jag med min virkning kunde bli en deltagare som de andra.

Mitt urval har inte varit ett representativt urval ur en befolkning vad gäller t ex ålder, kön eller klass utan tillgängliga grupper som jag har ansett kunna hjälpa mig besvara mina frågor. Det är helt enligt etnografisk metod som jag använder mig av för att göra denna undersökning. Enligt etnografiske forskaren Birgitta Kullberg ses varje människa i etnografiska studier som unik och bärare av kunskap.⁹ Den syjunta som deltog i den designpedagogiska workshopen i undersökningen är ett sådant exempel och som jag kom i kontakt med i och med att jag var bekant med en av deltagarna.

Det har fallit sig så att majoriteten av deltagarna i slöjdgrupperna har varit i övre medelåldern. Detta kommer att spegla resultatet och jag är medveten om att andra slöjdgrupper skulle ge ett annat resultat. Jag gjorde försök att nå två slöjdgrupper i storstadsregionen men lyckades inte, de svarade helt enkelt inte på min förfrågan om jag kunde komma och besöka dem. Slöjden har sett olika ut och utvecklats på olika sätt beroende på bland annat regionala förutsättningar.¹⁰ Huruvida storstadens slöjdgrupper ser annorlunda

⁸ Varje län har minst två hemslöjdskonsulenter. ”Hemslöjdskonsulenternas uppgift är att väcka intresset för och förmedla kunskapen om slöjd”. Citat från <http://www.hemslöjden.org/konsulenter.dsp>, 2009-12-05, kl. 21:20

⁹ Kullberg, Birgitta (2004), *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur, s. 139

¹⁰ Se bl a Nylén, Anna-Maja (1968), *Hemslöjd. Den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut*. Lund: Håkan Ohlssons Förlag AB, Rosenqvist, Johanna (2007), *Könskillnadens estetik? Om konst & konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- & 1990-talen*. Stockholm: Nordiska Museets förlag

ut kommer dock inte den här undersökningen ge något svar på.

Internet har utvecklat nya sätt att möta andra människor och så också kring slöjden. Syjunta.se är ett exempel på ett sådant forum som framför allt skapar möjlighet att dela med sig av tips och stickbeskrivningar.¹¹ Internetbaserade slöjdgrupper är inte representerade i denna undersökning och den främsta anledningen till det är att de inte skapar ett socialt umgänge med personliga möten öga mot öga (sticka mot sticka) som jag ser som en väsentlig del i syjuntans verksamhet.

Det är omöjligt att låta bli att se de genusgränser som har präglat slöjden och i vilka material som män och kvinnor har slöjdat i. Genusaspekten har dock inte varit mitt huvudsakliga perspektiv i denna undersökning men jag berör en del av problematiken i samband med en historisk överblick och i resonemang kring samtidens förhållande till tradition.

Empiri

Materialet som har undersökts består av fältanteckningar utifrån samtal och deltagande observation samt fotografisk dokumentation från besök hos fyra slöjdgrupper. Det består också av fältanteckningar och fotografisk dokumentation från fem besök i ett stickcafé samt artefakter, fotografisk och auditiv dokumentation från en träworkshop med en syjunta. Under undersökningens gång har jag mött personer som jag har önskat tala mer med och det har resulterat i två intervjuer på ungefär en halvtimme var, dels med en deltagare i stickcaféet, dels med en deltagare som slöjdar i trä i två av de slöjdgrupper som jag har besökt. Sammanlagt har jag besökt mina undersökningsgrupper en gång vardera förutom stickcaféet som jag besökte en gång i veckan under fem veckor. Detta har inneburit fem olika grupper på fem olika orter i Mellansverige samt stickcaféet på min egen hemort. Deltagarantalet per grupp har varierat mellan fyra upp till tolv deltagare.

Materialet är sammanställt utifrån mitt val att följa den etnografiska metoden för datainsamling. Hemslöjdskonsulenterna var så kallade gatekeepers in i undersökningen, det var de som hjälpte mig till en första ingång till mitt undersökningsområde.¹² Valet att vända mig till just dem gjordes utifrån antagandet att de med deras regionala förankring och

¹¹ <http://www.syjunta.se>, besökt 2009-12-06, kl. 10:40

¹² Gatekeepers är en etnografisk term för den/de personer som forskaren tar hjälp av för att få tillgång till forskningsområdet eller för att komma i kontakt med de personer som är intressanta för undersökningen, Kullberg, Birgitta (2004), s. 138

kunskaper om slöjd även skulle kunna ha en överblick över privata slöjdgrupper inom de egna länen. Fältanteckningar utifrån samtal och observationer samt inspelat intervjumaterial är etnografiska verktyg för datainsamling som syftar till att förstå fenomen i omvärlden, i mitt fall de sex slöjdgrupperna och de material de slöjdar i.¹³

Dessutom har en historisk översikt över slöjd och slöjdgrupper sammanställts utifrån litteraturstudier samt besök i Nordiska museets arkiv.

Metod

Jag har använt mig av etnografisk metod för att kunna göra en kvalitativ undersökning som syftar till att försöka förstå de tankar och uppfattningar som människorna jag intresserar mig för har kring frågor jag ställer. Det har jag gjort genom att delta, observera och samtala.¹⁴

Enligt Birgitta Kullberg är det viktigaste sättet att erhålla etnografisk information att se och lyssna men för att lyckas med sådana deltagande observationer krävs av forskaren nyfikenhet och fullständig uppmärksamhet.¹⁵ Min dokumentation består av minnesanteckningar, så kallade fältanteckningar, intervjuer som har spelats in på diktafon samt fotografisk dokumentation. Gillian Rose, professor i kulturgeografi vid Open University, hänvisar i *Visual Methodologies* till flera olika författare vilka påpekar att en fotografisk dokumentation tillför information men också väcker känslor och bjuder in till reflektion på ett sätt som kan få forskaren att se helt nya sidor av sin studie.¹⁶ Jag har avsett att använda min fotodokumentation på samma sätt som övrigt material som jag har samlat in och som jag analyserar. Fotografierna har också blivit en visuell dokumentation över mig som iakttagare och fotograf; över vad jag har valt att se och hur jag har valt att se de för mig främmande miljöer som jag har befunnit mig i.

Jag vände mig via mail till hemslöjdskonsulenterna runt om i landet för att få hjälp att finna de så kallade träjuntorna. I mitt mail beskrev jag mina frågor och att jag var intresserad av att möta och samtala med slöjdgrupper som träffades och slöjdade i något annat material än textil. De skulle inte heller vara i form av kursverksamhet. Vartefter svaren kom in så tog jag kontakt med de människor som jag hade blivit tipsad om av hemslöjdskonsulenterna och

¹³ Kullberg, Birgitta (2004), s. 56

¹⁴ Ibid., s. 15

¹⁵ Ibid., s. 94f

¹⁶ Rose, Gillian (2007), *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. London: SAGE Publications Ltd, s. 238

bestämde med dem när jag kunde komma och vara med när de träffades. De platser där jag har mött deltagarna i undersökningen har till största del varit för mig okända platser vilket har inneburit att jag som forskare lättare kan behålla distans.¹⁷ En etnografisk undersökning innebär en lärandesituation där det är deltagarna i undersökningen som bär på den information och kunskap som forskaren söker. Där av kommer den etnografiska termen för deltagaren, informant.¹⁸

Vad gäller stickcaféet så gick jag till caféet den dag som cafépersonalen hade sagt till mig att stickcaféet skulle äga rum. Jag hade med mig min virkning och gick upp på övervåningen och väntade in de andra stickcafédeltagarna. Precis som cafépersonalen hade sagt så började det droppa in människor med olika stickarbeten och som satte sig vid ett långt bord i mitten av rummet. Jag tog kontakt med den första som kom, presenterade mig och berättade också om anledningen till att jag var där och om hon trodde att det skulle vara okej att jag deltog. Min roll blev inte helt som ”vem som helst” på stickcaféet eftersom jag ville att de andra deltagarna skulle veta om mina baktankar. Jag satt och skrev ibland och jag fotograferade ibland men tycker ändå att jag lyckades smälta in och få en uppfattning om hur det är att gå på stickcafé.

Jag bestämde att den designpedagogiska workshop som skulle ingå i undersökningen skulle utforska de två materialen trä och textil genom att så att säga prova det ena materialet på den andra gruppen. Min förhoppning var att informanterna genom detta inte enbart skulle diskutera kring olika material utan också arbeta praktiskt med dem och att denna erfarenhet skulle kunna bidra till att ytterligare information och tankar kring undersökningens frågeställningar skulle framträda. Jag visste att en bekant till mig sedan länge deltog i en syjunta så jag frågade om jag kunde vara med på en av deras träffar och göra en workshop med dem, som skulle handla om att tälja i trä. Jag visste inte hur stor kunskap deltagarna hade om materialet trä men jag förutsatte att de kunde en hel del om textil i och med att syjuntan hade existerat sedan slutet av sextiotalet. Resultatet från denna träworkshop är en del av mitt insamlade material i undersökningen.

De två intervjuer som genomförts i undersökningen har utgått från förutbestämda frågor men tagit sig olika vägar i de två fallen. De följer etnografisk metod i det att intervjupersonerna har valts ut under undersökningens gång. Formella intervjuer i etnografiska studier bör inte förberedas med redan färdiga frågor utan hellre med bredare

¹⁷ Kullberg, Birgitta (2004), s. 139

¹⁸ Ibid., s. 100

frågeområden.¹⁹ Möjligen hade jag kunnat utmana mig själv som etnografisk forskare genom att inte färdigställa mina intervjufrågor men jag kände mig inte helt säker på intervjusituationen som sådan och valde därför att förbereda mig väl. Jag försökte vara öppen för nya vändningar under intervjuerna och tycker till viss del att jag ändå lyckades med det.

När jag har återvänt hem efter mina besök i de olika slöjdgrupperna så har jag så fort som möjligt renskrivit fältanteckningar och inspelat intervjumaterial. Samtidigt har jag skrivit ner ytterligare reflektioner som har hunnit komma upp efter att jag har lämnat gruppen och fått tid att tänka. I en etnografisk studie skall forskaren fortlöpande analysera sitt material. De berättande och beskrivande fältanteckningarna övergår i analyserande och tolkande texter i den avslutande analysen.²⁰

Tidigare forskning

Det finns en hel del tidigare forskning kring slöjd. Det jag har hittat berör framförallt hemslöjd som organisation och produktion. Johanna Rosenqvist skriver i sin avhandling *Könsskillnadens estetik* ur ett konstvetenskapligt, genusteoretiskt och kultursociologiskt perspektiv om hemslöjden som verksamhet och arbetsfördelning och kopplar det till konstruktioner av genus.²¹ Min undersökning reflekterar liksom Rosenqvist över denna arbetsindelning som har präglat slöjden och kopplar den till slöjdens situation idag.

Louise Waldén, kvinnohistoriker och forskare som varit verksam vid bland annat Högskolan i Gävle, har vid flera olika tillfällen undersökt slöjden, hantverket men också studiecirkelverksamheter utifrån ett genusperspektiv. I *Handen och anden*, som är en studie av ABF:s och Studieförbundet Vuxenskolas praktisk-estetiska verksamhet med den textila cirkeln som utgångspunkt, ägnar hon ett särskilt kapitel åt hur syjuntetraditionen har påverkat de textila studiecirkelarna. Waldén skriver bland annat om syjuntans karaktär av att ge kvinnor legitimitet att lämna hemmet en kväll då och då och om hur de där också ges möjlighet att förena samtal med sina ständigt sysselsatta händer. En viktig skillnad mellan studieförbundens textilcirkel och syjuntan är dock syjuntans privata karaktär. Waldén menar att kvinnor har format denna typ av samtalsgrupper i de flesta kulturer.²² Waldéns beskrivning av syjuntan, med de ständigt sysselsatta händerna, med formen av privat samtalsgrupp är

¹⁹ Ibid., s. 121

²⁰ Ibid., s. 176

²¹ Rosenqvist, Johanna (2007), s. 11

²² Waldén, Louise (1994), *Handen och anden*. Stockholm: Carlssons Förlag, s. 124

intressant i min undersökning som bakgrund och jämförelse till de slöjdgrupper jag har mött.

Tillsammans med forskaren Yvonne Andersson har Louise Waldén gjort en statlig utredning om *Kunskapsnytta och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande* där ett avsnitt består av en undersökning av träslöjdcirklar för att ta reda på vem som slöjdar i cirkel, och varför, men också med det övergripande syftet att granska folkbildningens mål om demokrati och kultur.²³ Deras studie påminner mycket om min med dess jämförelse av träslöjdcinklarna och de textila cinklarna. Utredningen visar på det gemensamma hos cinklarna med ”dess integrering av lärande och gemenskap kring ett delat intresse liksom att cirkeln fungerar som ett avbrott i vardagen.”²⁴ En viktig skillnad mellan min undersökning och denna statliga utredning är att den undersöker den organiserade kursverksamheten, medan jag i min undersökning har studerat den informella sy- och/eller träjuntan.

Att försöka använda sökordet *syjunta* (eller *träjunta* för den delen) ger ganska fort insikten att just denna sociala form av slöjdverksamhet inte är särskilt utbredd i vetenskapliga arbeten. Jag har dock funnit en uppsats, en c-uppsats från 1978 skriven av etnologistudenten Lena Nilsson. I sitt arbete *Syföreningen och syjuntan. Den exklusiva kvinnoklubben* undersöker hon genom deltagarobservationer och intervjuer två syföreningar och två syjuntor och tittar bland annat på ritualerna, på samtalsämnen och på syföreningen/syjuntan som social kontrollmekanism.²⁵

Min undersökning bidrar till kunskapen om fritid, slöjd och slöjdens sociala funktion. Den bidrar också genom vinkeln mot materialet trä och huruvida det har fått människor att mötas på samma sätt som genom den textila slöjden, i vad som skulle kunna kallas ”syjuntessituationer”.

Teoretiskt perspektiv

Min undersökning startade i tankar kring material och genus i och med frågan ”Var finns träjuntan?”. Denna fråga har legat som en ramfråga under undersökningens gång och bakom den finns funderingar kring den traditionella uppdelningen i manligt och kvinnligt när det gäller just material och slöjd. Slöjden har präglats av en arbetsfördelning när det kommer till

²³ Andersson, Yvonne, Waldén, Louise (1996), *Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Statens offentliga utredningar 1996:22, s. 79

²⁴ Ibid., s. 193

²⁵ Nilsson, Lena (1978), *Syföreningen och syjuntan. Den exklusiva kvinnoklubben*. Seminarieuppsats i etnologi, påbyggnadskurs C1, Lunds universitet

vem som slöjdar i vilket material där män generellt har arbetat i trä och kvinnor i textil.²⁶ Jag har inlett min undersökning med en historisk översikt för att titta närmare på slöjdens arbetsfördelning.

Jag har studerat slöjdgrupperna utifrån ett hantverksperspektiv. Min undersökning har behandlat frågor kring relationen till hantverket, vilka kunskaper som skapas i kontakten med hantverket och materialet och hur människor i slöjdgrupper uttrycker sig kring dessa frågor. När det gäller tankar kring kunskap, material och hantverk har jag tagit avstamp i den pragmatiska traditionen med handlingen i fokus, här representerad av bland andra den amerikanske sociologen Richard Sennett. Sennett är intressant i min undersökning i och med att han förenar en pragmatisk kunskapsteori med mer specifika tankar kring att hantverka. Den praktikbaserade kunskapen benämns ibland tyst kunskap, ett begrepp som jag har strävat efter att belysa genom min undersökning.

Historisk översikt

Nedan följer en kort historisk översikt över slöjdens arbetsfördelning. Genom den vill jag redogöra för den tradition som jag i denna undersökning ställer i relation till slöjdgrupperna som jag har undersökt. Den historiska tillbakablicken är intressant för min undersökning för att nyansera bilden av arbetsfördelningen inom slöjden där män arbetar i trä och kvinnor i textil. Den är också relevant för att se om människor generellt, oavsett kön, umgicks genom slöjden i något som skulle kunna motsvara dagens syjunta.

Anna-Maja Nylén (1912-1976), etnolog, forskare och intendent på Nordiska museet, menar i *Hemslöjd. Den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut* att innan industrialiseringen var hushållens produktion av kläder, redskap eller föremål för förvaring en nödvändighet då de självförsörjande jordbruken inte genererade några direkta inkomster att köpa in sådana varor för. På många håll fanns inte heller en marknad att vända sig till. Förutsättningarna i fråga om tid men också materialtillgång har varit avgörande för hur slöjden har utvecklats. Jordbrukets årsrytm gav framför allt utrymme åt slöjdande under vinterhalvåret. Det verkar dessutom finnas ett samband mellan svagt utvecklade jordbruk och saluhemslöjd, slöjdproduktion till försäljning, men saluslöjden kom att i första hand bli de jordlösa fattigas sysselsättning.²⁷ Förtjänsten var liten och ökade inte anseendet i samhället.²⁸

²⁶ Se bl a Nylén, Anna-Maja (1968), Rosenqvist, Johanna (2007), Waldén, Louise (1990), *Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur*. Stockholm: Carlssons Förlag

²⁷ Nylén, Anna-Maja (1968), s. 339

Den textila slöjden har utvecklats väl i områden där jordbruket utgjort en stabil grund men inte krävt kvinnornas arbetskraft inom jordbruket i samma utsträckning. I det västsvenska slöjdområdet växte sig den textila saluslöjden så stor att både män, kvinnor och barn engagerades i produktionen. Här utvecklades också nya former för arbetet då man träffades i så kallade bindstugor på kvällarna för att tillsammans motivera varandra till att arbeta så fort som möjligt.²⁹

Johanna Rosenqvist menar att arbetsdelningen inom slöjden handlar om ”indelningar, som görs i varje enskilt samhälle, vid varje given tidpunkt, och som skiljer mäns och kvinnors arbete åt. Det har mer med föreställningar om vad män och kvinnor bör och ska göra just där och då.” Hon menar att denna arbetsindelning har bidragit till konstruktioner av sociala kön och genus och att variationen mellan regioner visar på att indelningen är godtycklig och förhandlingsbar.³⁰

Nordiska museet har sänt ut frågelistor sedan 1920-talets slut, till en början för att dokumentera allmogekulturen. Frågelistorna rör allt från getavel, övernaturlig dans och musik till kärlek.³¹ Frågelistorna om stickning som jag har tagit del av är från 1952. Utifrån de människor som där har fått komma till tals går att utläsa att t ex strumpstickning ägnades mycket av den lediga tiden. Det var inte heller så ovanligt att män stickade strumpor. Ett flertal av dem som har tillfrågats om stickning verkar ha känt till män som stickade:

En man vid namn Herman Nilsson i Skörtorp född 1829 i Stala socken hade en skvaltkvarn (wanderkvarn) och under tiden som kvarnen malde en säck hafre, så hann han sticka en strumpa, men det var mycket förnedrande för en man att sticka, så det fick försiggå i tysthet.³²³³

I min hemtrakt, i varje hem stickades. Både män och kvinnor stickade, men mest kvinnor. En riksdagsman i min hemort stickade vad han själv behöfde.³⁴

I frågelistan om stickning finns också en skildring av Albin Zernander som beskriver hur hans mor på 1880-talet gick ”på kaffe” till grannstugan och samtidigt tog med binnigen för att ha något ”å hänge hännra i”.³⁵

²⁸ Ibid., s. 396

²⁹ Ibid., s. 325

³⁰ Rosenqvist, Johanna (2007), s. 48

³¹ <http://nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=3514&topmenu=144>, besökt 2009-11-23 kl. 09:45

³² Frågelista Nm nr. 158, Stickning 1, Nordiska museets arkiv, upptecknare Albert Berntson, s. 50

³³ Skvaltkvarn är en liten vattendriven kvarn. Det horisontella vattenhjulet under kvarnbyggnaden sätter en av de två kvarnstenarna i rörelse som i sin tur mal säden. Skvalt är dialektalt och betyder ”det stänker vatten”, http://www.sfv.se/cms/sfv/vara_fastigheter/sverige/bd_norrbottens_lan/granuddens_skvaltkvarn.html, besökt 2009-12-28, kl. 11:50

³⁴ Frågelista Nm nr. 158, Stickning 1, Nordiska museets arkiv, upptecknare Frans Johansson, s. 86

Genast vid starten hemifrån började hon arbeta, och garnnystanet fästes med en marangnål vid förklädesbandet. Och händerna vickade, knyckte och sprätte, spetorna knäppte ideligen och lyckorna radades opp från speta till speta, allt under det ”marschen gick till Tuna” höll jag på att säga, äller åtminstone till respektive grannstuga, där ”repet” väntade. Kafferepet nämligen. Vid inträdet i den främmande stugan måste hon väl hejda sig en smula, men så snart hon hälsat och fått plats på en stol äller i en soffa nånstans i rummet, började binninga igen. Det var som att stanna och vicka igång ett urvärk. Under själva kaffedrickandet måste ju givetvis arbetet läggas ner ett tag. Men sedan gick det på för fullt varje stund allt under det pratkvaren hölls igång.³⁶

Även i Läns museet Västernorrlands arkiv finns uppteckningar av folkminnen i form av berättelser nedskrivna efter samtal med olika människor i de västernorrländska bygderna. Före detta kyrkväktare Johan Magnus Berglund berättade 1915 för upptecknare Levi Johansson om hur man höll rockstuga. Rockstugan gick till så att var och en tog med sig sin spinnrock till någon av gårdarna i byn och så satt män och kvinnor tillsammans om kvällen och spann. Även annat arbete kunde tas med, som att binda fisknät. ”Det var glam och skämt så att det förslog och så kappspann man med varandra. Emellanåt kastade man ut rockarna i ett annat rum och tog sig en svängom i stugan.” Kyrkväktare Berglund påpekade att rockstugan var för trevnadens skull, annars arbetade var och en för sig. Vid mitten av 1800-talet började rockstugorna försvinna.³⁷

Louise Waldén har tittat på symaskinens historia och menar att mekaniseringen av sömnaden under 1800-talet försämrade sömnadsyrkets status. Redan vid tiden då manufakturväsendet slog igenom i Europa på 1600-talet hade kvinnor helt uteslutits ur den skråverksamhet som organiserade hantverket. Kvinnorna stod istället för hushållens egenproduktion och de hade fått öva upp sin skicklighet i hemmet. Den obetalda sömnaden i hemmen var så starkt förknippad med kvinnan att den blev som en del av könsidentiteten. När så många hushåll drogs in i manufakturernas verksamhet kunde en hel reservarmé av sykunniga kvinnor utnyttjas till underbetald sömnad i hemmen, arbetsgivaren sparade pengar på hyran, kvinnorna kunde varken hänvisa till yrkesutbildning eller professionalism när det gällde löner, och symaskinen med sitt lilla format passade perfekt in i ”hemmets lugna vrå”.³⁸

³⁵ Stickning som benämning har haft lokala varianter, bl a binda, binga eller knyta, Nylén, Anna-Maja (1968), s. 319

³⁶ Frågelista Nm nr. 158, Stickning 1, Nordiska museets arkiv, s. 26

³⁷ Bok/Häfte: III_1915, uppteckningsnr: 951 (Lmv-M951a), Läns museet Västernorrlands arkiv, upptecknare: Levi Johansson, <http://www.murberget.se/upptack/minnespost.aspx?regnr=5472>, besökt 2009-12-02 kl. 18:20

³⁸ Waldén, Louise (1990), s. 38f

Kunskapen, materialet och hantverket

Den kunskapstradition som står som grund för analysen av undersökningens material är pragmatismen. Den började som en protest mot filosofins fokus på kunskapsteoretiska frågeställningar. John Dewey (1859-1952), amerikansk filosof och pedagog, ansåg att dessa dessutom var baserade på felaktiga uppfattningar om erfarenhetens natur.³⁹ Richard Sennett påpekar att pragmatismens grundläggande tankar handlar om ett utvidgat erfarenhetsbegrepp där en erfarenhet istället kan spänna från *upplevelse* (ty. Erlebnis) till *erfarenhet* (ty. Erfahrung), alltså från något som ger inre sinnesberöring till något som kräver mer av vad vi skulle kunna kalla färdighet eller skicklighet (eng. skill).⁴⁰ Bernt Gustavsson, professor i pedagogik vid Örebro universitet, förklarar att ordet pragmatism kommer av ”pragma” som betyder handling eller gärning. Enligt pragmatismen utgår kunskapen från det vi gör, från våra handlingar. Han förklarar ytterligare en grundläggande tanke hos pragmatismen som har att göra med förhållandet mellan teori och praktik. Vi handlar efter vana och rutin så länge det går bra. När detta tillstånd bryts av någon anledning, när vi stöter på problem, så inträder något nytt. Vi tvingas tänka till, och vi går från praktik till teori. När så lösningen är funnen så återgår vi till förnyad praktik. Kunskapsprocessen handlar alltså om en växelverkan mellan teori och praktik. Att stöta på problem blir orsaken till att söka kunskap och kunskapen leder oss vidare i det praktiska handlandet.⁴¹

Sennett använder sig av en bred definition av hantverk som han applicerar på både programmeraren, industriarbetaren, musikern och glasblåsaren. Han talar till och med om ett erfarenhetens hantverk och om att skapa fysiska ting ger oss insikter och erfarenheter som kan användas i våra möten med andra människor. Utmaningen och de lärdomar hantverkaren får genom att arbeta med t ex ett motstånd eller tvetydighet kan användas i vår förståelse av andra människor.⁴²

I undersökningen kommer tonvikten att läggas på Richard Sennetts tankar om hantverk i ordets mer traditionella betydelse. I *The Craftsman* skriver han om att hantverk i första hand är viljan att göra någonting bra, för dess egen skull. Han skriver också om den nära kopplingen mellan handen och tanken, om hur hantverkaren för en nära dialog mellan praktik

³⁹ Flöistad, Guttorm (1994), *Filosofi och vetenskap 2. Från renässansen till vår egen tid*. Lund: Studentlitteratur, s. 384

⁴⁰ Sennett, Richard (2008), *The Craftsman*. London: Penguin Books Ltd, s. 288

⁴¹ Gustavsson, Bernt (2002), *Vad är kunskap. En diskussion och praktisk och teoretisk kunskap*. Stockholm: Skolverket, s. 93f

⁴² Sennett, Richard (2008) s. 289

och teori.⁴³

Richard Sennett beskriver den så kallade tysta kunskapen som att veta hur man gör någonting men inte kunna sätta ord på det och att det handlar om att hantverkets färdigheter eller kunskaper står utanför människans verbala förmåga att förklara.⁴⁴

Även Bernt Gustavsson beskriver den tysta kunskapen som ordlös, utan verbal förmåga, men den behöver definitivt inte vara tyst. Den är både en färdighets- och en förtrogenhetskunskap, det vill säga den handlar dels om att ”veta hur” men också om kunskap som skapas under lång tid eller genom ”invanda sysselsättningar”.⁴⁵ Bengt Molander, professor i filosofi vid Filosofiska institutet vid universitetet i Trondheim, förklarar i *Kunskap i handling* hur kunskap i praktiska kunskapstraditioner skapas genom föredöme, övning och personlig erfarenhet. Detta kan kallas för tyst kunskap eftersom den till stor del förmedlas genom att göra och genomföra. Kunskapen finns i handlandet med det kroppsliga och uppmärksamheten i centrum.⁴⁶

Sennett frågar sig också vad det är som gör oss nyfikna på ett material och påstår att det handlar om framför allt tre former av *material consciousness*, materialmedvetenhet: ett särskilt intresse för det vi kan förändra (metamorfos), en tanke om att förmedla sin egen närvaro genom någonting, och en vilja att förmänskliga objekten eller materialet (antropomorfos) genom att ge det attribut som t ex ärligt eller enkelt och på så sätt förhöja medvetenheten om materialet och dess värde.⁴⁷

Många förknippar ofta repetition och rutin som uttråkande och meningslöst. Sennett menar att så är nödvändigtvis inte fallet när det gäller hantverk:

Doing something over and over is stimulating when organized as looking ahead. The substance of the routine may change, metamorphose, improve, but the emotional pay-off is one's experience of doing it again. There's nothing strange about this experience. We all know it; it is *rhythm*. Built into the contractions of the human heart, the skilled craftsman has extended rhythm to the hand and the eye.⁴⁸

⁴³ Ibid., s. 9

⁴⁴ Ibid., s. 95

⁴⁵ Gustavsson, Bernt (2002), s. 88

⁴⁶ Molander, Bengt (1993), *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos AB s. 40

⁴⁷ Sennett, Richard (2008), s. 120ff

⁴⁸ Ibid., s. 175

2. Bearbetning och analys

Slöjdgrupperna

Med avstamp i de förutsättningar som rådde i Sverige fram till en bit in på 1900-talet med en slöjdverksamhet för praktiskt behov och ekonomisk försörjning, har den här undersökningen önskat belysa delar av den slöjdverksamhet som finns idag. Den praktiska funktionen finns fortfarande kvar, liksom i vissa fall en möjlighet till en extra inkomst, men det har intagit en sekundär roll. Hur beskriver slöjdgruppdeltagarna i den här undersökningen sitt förhållande till materialen trä och textil och till att slöjda? Vilka kunskaper skapas genom slöjden i dessa grupper?

Min strävan som besökare i slöjdgrupperna har varit att förmedla en avslappnad inställning där det är deltagarna i slöjdgrupperna, det vill säga informanterna, som bär på kunskaper som jag har önskat ta del av. Jag har inte velat att det skall kännas som någon form av inspektion. Jag har inte heller önskat ta över deras sammankomst och förvandla den till en gruppintervju. Själv har jag inte deltagit i slöjden, förutom på stickcaféet, men jag har deltagit i samtal, ställt frågor, fotograferat och antecknat. Besöken har förlöpt så att jag först har presenterat mig själv och anledningen till att jag är där och där någon av mina frågeställningar ofta har lett till en kortare diskussion. Därefter har jag bitt informanterna att göra så som de vanligtvis brukar göra och jag har försökt smälta in, rört mig runt i rummet (om det har varit möjligt), talat med enskilda deltagare och fotograferat.

De fyra träjuntorna

I undersökningens jakt på träjuntan gjordes fyra besök i slöjdgrupper efter hemslöjdskonsulenternas tips. Två av slöjdgrupperna visade sig vara kombinerade trä- och textilslöjdgrupper med både män och kvinnor som deltagare. Vid mina besök i dessa två grupper var indelningen tydlig, männen arbetade i trä, kvinnorna i textil, med en täljande kvinna som undantag. En kvinna berättade att hon slöjdade årstidsbundet, i trä om sommaren när hon kunde vara ute och i textil på vintern. Deltagarantalet i de två grupperna var åtta respektive nio stycken, i ett åldersspann mellan ca 20-70 år.

Informanterna berättade att de deltar i slöjdgruppen för att få inspiration, tips men också respons på det som de gör. Önskan att få respons har också kunnat fungera som en morot för att göra färdigt. Mycket av glädjen i slöjden är drivet att det man gör skall bli bättre. Det går

samtidigt aldrig att göra exakt samma sak. En informant påtalade hur fäst hon blev vid de föremål hon gjorde och särskilt det första i en viss teknik. Gav hon bort något så skulle det vara till någon som förstod vad arbetet har inneburit, i form av tid, kunskap och engagemang. Avkopplingen som det innebär att idag sitta och slöjda tillsammans reflekteras också mot hur slöjd tidigare har sett ut. En informant säger så här om sin farmor:

Jag vet inte om farmor tyckte att det var så kul att sitta vid vävstolen jämt. Hon var äldst av alla syskonen och stack när den yngsta föddes. Det gällde att hitta på något som gav pengar. Hade man en bondgård så fick man ju aldrig in några pengar.⁴⁹

Den här informanten trodde att om man slöjdar själv beror mycket på vad man har vuxit upp med. En annan informant berättade att han alltid hade gått omkring med en kniv i fickan. Ytterligare en informant minns inte när hon hade lärt sig sticka, det var bara något som hon kunde, förmodligen kom det från mamma.

De andra två slöjdgrupperna arbetade båda enbart i trä. Den ena av dem bestod vid besökstillfället av fyra män och en kvinna men hade ytterligare en kvinnlig medlem. De träffades en gång i veckan och hade så gjort sedan 2002. Gruppen startades då en av informanterna ville börja hyra en lokal för att ”få något gjort”. De har ofta gett sig på samma teknik samtidigt, för att lära tillsammans och av varandra men också av praktiska skäl om särskilt material eller särskilda verktyg har behövt beställas och köpas in. Om det sedan har resulterat i ett eller tjugo exemplar vardera har varierat. Vid frågan om vad det är i slöjdandet i trä som tilltalar så blev svaret det levande materialet och enkelheten i konstruktion och verktyg, samt förändringsprocessen. I slöjden ser informanterna konkret resultat av sitt arbete, även om många saker lämnas halvfärdiga. Det tidsödande arbetet i vissa av slöjdmomenten är ofta anledningen till att ett halvfärdigt objekt lämnas åt sidan men det kan också vara på grund av ivern att prova något nytt. ”Och får man en order på tusen plogpinnar, då blir det jobbigt.”⁵⁰ Flera av informanterna i undersökningen ställde sig skeptiska till att slöjda utifrån beställning. Kravet på att det skall bli klart men även att inte längre slöjda enbart för egen skull upplevdes som problematiskt.

Enligt Richard Sennett är drivkraften i hantverket viljan att göra något bra, för dess egen skull. Han påtalar också, liksom informanterna, viljan att förändra som en viktig del i intresset för materialet man arbetar i. Informanternas svar om att genom slöjden kunna se konkret resultat av det egna arbetet, och att de samtidigt har svårt att skiljas från det de har gjort,

⁴⁹ Citat från deltagare i slöjdgrupp, 2009-10-13

⁵⁰ Flera av deltagarna i denna slöjdgrupp gjorde vid besökstillfället vägpinnar inför vinterns plogning. Citat från en av deltagarna, 2009-10-08

anknyter till ytterligare en aspekt av det som Sennett kallar materialmedvetenhet, nämligen att i hantverket lämna spår av sin egen närvaro.⁵¹

Den andra slöjdgruppen som arbetade enbart i trä bestod vid besöksstillfället av fyra män. De hade träffats genom en folkhögskoleutbildning i träslöjd och kallade sin slöjdgrupp som träffades en gång i veckan för rockstuga.⁵² Det här var en grupp med ritualer vid säsongsavslutning och inträdesprov för nya medlemmar. När det var tid för kaffe visslade en av deltagarna i en partypipa. Trämaterialet beskrevs av informanterna som lätt och följsamt. Samtidigt är det ett material som ger utmaningar och ibland uppträder nyckfullt, som att det finns en bestämmerare i materialet. En av informanterna i en av de kombinerade trä- och textilslöjdgrupperna beskrev det som att ibland måste man fråga träet vad det vill bli. ”Jag tar bort allt utom tomten” förklarade en annan informant sin skenbart enkla strategi när han täljde trätomtar. Här finner vi Richard Sennetts tredje aspekt av materialmedvetenhet, vilken han kallar antropomorfos, där människans intresse för ett material uttrycks genom ett förmänskligande av materialet som förhöjer dess värde.⁵³ Samtalet med den här slöjdgruppen avslöjade hur slöjdarbetet involverar flera sinnen samtidigt. Första kontakten med träslöjden var ”kärlek vid första doften” och informanterna beskrev förtjusningen och känslan av att låta kniven gå, ljudet av en slipad kniv, eller av hyveln. Något som även här påtalades var det svåra i att skiljas från de objekt som man har gjort. Informanterna talade också om att våga ta ut svängarna i täljandet. Det är en sak att behärska tekniken men för att skapa något med ett eget uttryck, så måste man våga prova och lita på sig själv.

Stickcaféet

Stickcaféet som jag besökte har varit en mötesplats en eftermiddag i veckan sedan 2005. Det startades av några textillärare som inför den stundande pensionen ville skapa möjligheten till att träffas med jämna mellanrum. Inspirationen till att starta ett stickcafé kom från en tidningsartikel. Deltagarantalet har varierat från gång till gång men rör sig om sammanlagt ca tjugofem stycken. Alla är kvinnor och nästan alla är pensionärer. Informanterna har sett en stor fördel med att träffas på ett café i en offentlig miljö i och med att ingen behöver stå för fiket utan var och en köper sitt kaffe på plats. Alla blir också friare i sitt deltagande då ingen behöver anmäla sig i förväg, utan var och en väljer att komma om den har tid.

⁵¹ Sennett, Richard (2008), s. 120

⁵² Om att hålla rockstuga, se sid. 15

⁵³ Sennett, Richard (2008), s. 137

I stickcaféet fick jag möjlighet att bli en deltagare som de andra. Jag följde stickcaféet under fem veckor där jag under de första veckorna var förberedd med frågor, fotograferade och antecknade medan jag under de sista gångerna virkade själv och deltog i samtalet. I stickcaféet upplevde jag ett stort intresse och kunskap för det textila. Deltagarna tog med och visade upp sina färdiga alster. De berömde och hade synpunkter på varandras arbeten. Jag förstod det som att flertalet av informanterna utmanade sig hela tiden med nya stickbeskrivningar, mönster och garner. Samtidigt var den sociala delen av stickcaféet viktig. Flera av informanterna hade varit vänner och kolleger sedan lång tid tillbaka, några hade kommit till senare. Två av informanterna sade sig ha haft stickcaféet som stöd och socialt andningshål under sjukdomsperioder. En informant förklarar sitt förhållande till stickningen och stickcaféet som:

Jag tycker det är väldigt rofyllt att sticka. Det är meditativt nästan att sitta och sticka. Och så växla några ord. Man behöver inte sitta och konversera hela tiden och hålla samtalet igång. Man kan vara tyst och sticka och så växla några ord. Det är en bra umgängesform helt enkelt. Och det är likadant hemma. Det kan göra att man trivs att sitta still och inte behöver hitta på och göra någonting och bli rastlös. Man dämpar ner sig med stickning tycker jag, det fyller den funktionen.⁵⁴

Att få möjlighet att sitta still men samtidigt hålla händerna sysselsatta med stickning är något som Louise Waldén tar upp i *Handen och anden* som ett karaktäristiskt drag hos syjuntan.⁵⁵ I stickcaféet görs också den erfarenhetsbaserade kunskapen sig påmind. När någon av deltagarna körde fast i stickningen så gavs vid ett flertal tillfällen rådet att ”bara gör” och att ”man måste göra för att förstå”. Bengt Molander menar att kunskap inom den praktiska kunskapstraditionen skapas genom personlig erfarenhet, men också genom övning och föredöme.⁵⁶ Lena Sjöman skriver i antologin *Kunskap i det praktiska* att kunskap inom hantverk kan överföras verbalt men endast som information. Den måste därefter omsättas i handling för att förankras i sin helhet hos den lärande.⁵⁷

En informant som arbetar i trä svarade så här på frågan om hur lärandet ser ut i hans slöjdgrupp:

Det finns ett lärande. Man ser på varandra. Man ser mycket. Och då är det små detaljer. Man ser på grannen hur han håller kniven och tar sig an någonting som man lär sig av jättemycket.

⁵⁴ Intervju med stickcaféedeltagare, 2009-10-29

⁵⁵ Waldén, Louise (1994), s. 124

⁵⁶ Molander, Bengt (1993), s. 40

⁵⁷ Lena Sjöman är verksam som krukmakare och skogsarbetare med tidigare studier i spanska, arkeologi och kulturanthropologi samt en folkhögskolläraryrket, i Gustavsson, Bernt (red.) (2004), *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur, s. 48

Absolut. Även fast det inte är en sådan där elever-läraryt-situation så lär man av varandra och man frågar varandra. En trading, ofta utan ord. Man ser.⁵⁸

Träworkshop

I workshopen som ingick i undersökningen lät jag en syjunta bestående av fem kvinnor i övre medelåldern arbeta i trä. Inför workshopen förberedde jag små bitar, så kallade ämnen, av de tre träslagen asp, rönn och björk, som deltagarna skulle få tälja i. Jag inhandlade nya täljknivar och såg till att det skulle finnas plåster tillgängligt på plats. Jag hade undvikit till en början att avslöja vad workshopen skulle innebära men förankrade sedan min idé hos den person hos vilken syjuntan skulle äga rum med tanke på att materialet krävde plats att sitta, ett tåligt underlag och lite städning efteråt. Mina informanter fick i uppgift att utifrån de träbitar de hade valt ut tälja runda former. De kunde välja mellan varierande storlekar på ämnena av de tre olika träslagen och var fria att byta om det inte kändes bra.

Uppgiftens karaktär var ett resultat av min egen erfarenhet i att tälja, som är begränsad och sträcker sig till en träskulpturkurs på en konstutbildning där jag täljde just runda former. I bakgrunden ligger också en tanke om att kunskap sitter i kroppen. Det jag inte har förankrat i min egen kropp kan jag inte lära ut. Bernt Gustavsson påtalar det intima sambandet mellan medvetande och kropp i den praktiska kunskapsprocessen. Tanken måste vara ständigt närvarande i en praktisk kunskapsprocess, kunskapen blir då använd och omprövad. Kunskapen innebär både att göra och att kunna redovisa för det, att handla avsiktligt.⁵⁹

Min i stort sett obefintliga kunskap i hur man täljer i traditionell slöjd gjorde att jag ville forma uppgiften till något annat än traditionell slöjd men som jag samtidigt hoppades skulle avslöja någonting om materialet och om slöjd i materialets möte med redskapet och slöjdaren. Ljudinspelningen från träworkshopen avslöjar att informanterna var splittrade till en början i mötet med det nya materialet och de var alla ense om att det var länge sedan någon av dem täljde i trä. Materialet upplevdes som besvärligt av en informant, lätt som att skala potatis av en annan för ”här kan man ju inte tappa någon maska.”⁶⁰ Det fysiska arbetet gav sig till känna genom deltagarnas intensiva, nästan aggressiva rörelser och ganska fort påpekade de hur svettiga de började känna sig. Det dröjde inte heller särskilt länge förrän det första plåstret delades ut. Samtalet tog så småningom fart och kom att pendla mellan den uppgift de hade

⁵⁸ Intervju med slöjdgruppdeltagare, 2009-11-03

⁵⁹ Gustavsson, Bernt (2002), s. 86

⁶⁰ Citat från deltagare i träworkshop, 2009-10-27

framför sig och världen utanför fönstret. Även minnen av en morfar som täljde porträtt av gubbarna nere på byn väcktes till liv, ”han var ju helt makalös egentligen”.⁶¹ Samtliga informanter lyckades genomföra uppgiften. En av dem förklarade tidigt att det här var ingenting för henne men hon fick ändå till slut till en rund form.

Jag frågade informanterna i träworkshopen om de inte hade upplevt det som lika svettigt att lära sig sticka och virka. En av informanterna berättade då om hur hon har försökt att lära sitt barnbarn att sticka och hur svårt det var: ”Hon vill ju men det är så svårt och du vet de bänder ju... du vet. Det är ungefär som hur vi håller på här.”⁶²

Den fotografiska dokumentationen

Som blivande bildlärare känns det självklart och viktigt att låta den fotografiska dokumentationen få ta plats i en sådan här undersökning. Det är spännande att gå tillbaka och betrakta undersökningen igen på det sättet. Jag är framförallt nyfiken på mig själv som fotograf i ett sådant undersökningssammanhang. Genom bilderna väcks situationer till liv igen och jag påminns om mitt eget agerande i forskarrollen.

Jag har så långt det varit möjligt undvikit att fotografera mina informanters ansikten. Under undersökningen har en person uttryckligen sagt ifrån att vara med på fotografi men annars har ingen protesterat. Jag har ändå försökt att hålla på det, för att värna mina informanters integritet. Händer kom istället att bli ett upprepat motiv. Handen och kniven, kniven mot materialet, de stickande händernas rörelser, händer som håller upp kaffe. Genom mina bilder blir det tydligt att det är handens arbete som är det centrala i den här undersökningen. Att fånga de mycket olikartade rumsliga miljöerna som jag har vistats i under undersökningen är också ett tydligt tema för dokumentationen. Träworkshopen med syjuntan ägde rum i en lägenhet i de centrala delarna av staden, i vardagsrummet med kristallkrona och skinnsoffa. Stickcaféet dokumenterades på övervåningen till ett café vid ett stort bord i ett rum med träbjälkar i taket, trägolv och udda möbler. De hårda stolarna utan stoppning, men som stickcaféet hade som gemensamt projekt att tillsammans sticka stolsdynor till. En slöjdgrupp träffades i en liten lokal i ett industriområde, en lokal överbelamrad med trä, verktyg, färdiga och halvfärdiga alster överallt på väggar och bord. Där fick vi precis plats på varsin stol. Det har slagit mig att det inte alls behövs särskilt

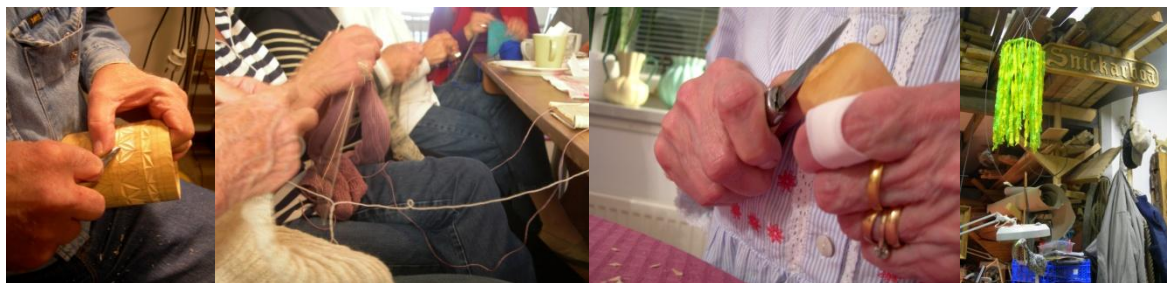
⁶¹ Citat från deltagare i träworkshop 2009-10-27

⁶² Citat från deltagare i träworkshop 2009-10-27

mycket plats för att träffas och slöjda tillsammans. En informant brukade sitta och tälja i soffan framför teven om kvällarna, med papperskorgen mellan benen.

Gillian Rose skriver om hur fotografier effektivt kan förmedla ”känslan” i en plats och hur de avslöjar ögonblickets detaljer som kan ta flera sidor att beskriva i text. Förutom de etiska aspekterna av att fotografera människor i en vetenskaplig undersökning så handlar svårigheterna även om huruvida fotografierna anses kunna stå för sig själva eller behöva förklarande text. Det hänger också på vilken kvalitet de har och om de kräver färgutskrift eller även ”håller” i svartvitt.⁶³

På grund av att jag ville undvika att fotografera informanternas ansikten så långt det var möjligt så präglas mina bilder av nedböjda eller bortvända ansikten med blickarna riktade mot händerna. Dokumentationen visualiserar kontakten mellan handen och tanken. Den visar också på den otroliga mängd form och den variation av slöjd som jag har fått ta del av. Och samtidigt, som flera av informanterna har påtalat, med så enkla verktyg och metoder. Som grund i slöjdandet i slöjdgrupperna finns de traditionella metoderna och föremålen, som träskedar, krympburkar, karvsnittsdekorationer, sockor och grytlappar. Samtidigt knyter deras slöjd an till samtidens mode och nyttoföremål, i tröjor, sjalar, mobilfodral, salladsbestick, nubbebrickor och plogpinnar.

2. Karvsnittsarbete i slöjdgrupp. 3. Stickcafé. 4. Träworkshop med syjunta. 5. Rockstuga. Foto: Maria Pettersson

Resultat och tolkning

Utifrån den historiska översikt som jag inledde min undersökning med så går att se att människor tidigare har träffats på ett liknande sätt som syjuntan men framförallt i samband med det textila slöjdandet. Syjuntan har även gått under andra namn, som kafferep, bindstuga eller rockstuga. Möjligheten att kombinera det ständigt arbetande händerna med social

⁶³ Rose, Gillian (2007), s. 247f

samvaro lockade kvinnor att gå över till grannhuset om kvällarna men som kyrkväktare Berglund påpekade så var det trivseln som förenade. Arbetade, det gjorde var och en ändå under dygnets övriga timmar.⁶⁴ Utifrån beskrivningen av hur rockstugorna och bindstugorna fungerade så handlade det även om att motivera varandra i arbetet. Motivation till sitt slöjdande i kombination med trevlig samvaro har varit en anledning till att träffas även för dagens slöjdgrupper.

Bakom slöjdgränser

I ett försök att se bakom generaliseringar av att män har arbetat i trä och kvinnor i textil så påtalar både informanter i min undersökning, liksom de människor vars tankar jag har fått ta del av i museiarkiven, att det motsatta existerade också. I synnerhet om de regionala förutsättningarna krävde en annan arbetsindelning. Framförallt har män arbetat med textil slöjd. Jämför vi med undersökningens slöjdgrupper så handlar det där istället om att om materialens så kallade genusgräns överträds så är det kvinnor som slöjdar i trä. Exempelen är inte många, men de finns. Möjligen är det textila slöjdandet än mer förknippat med kvinnlighet idag. Män ”tvingas” inte heller längre av ekonomiska skäl att slöjda i textil, åtminstone inte i den här delen av världen. En fortfarande förankrad benämning på trä- respektive textilslöjd är hårdslöjd och mjukslöjd, adjektiv som samtidigt associeras med maskulinitet respektive femininitet, och som försvårar en förändring av slöjdens genusgräns. Min undersökning har rört sig bland slöjdgrupper med en hög genomsnittsålder, en faktor som spelar sin roll i att genusindelningen mellan de två materialen varit tydlig och i huvudsak följt de generellt antagna genusgränserna. Flera av mina informanter ser att det textila slöjdandet bland yngre män är vanligare och jag är rätt så övertygad om att om vi t ex ser till skolans slöjdämnes uppdelning mellan trä och textil så visar det en jämnare fördelning mellan tjejer och killar. En informant påtalade också att det är till barnslöjdgrupperna som hoppet står. Det är där möjligheten finns att överbrygga genusgränserna för slöjden, begränsningar som fortfarande hindrar människor från att fullt ut ta del av slöjden.

Var fanns träjuntan historiskt sett? Det är en fråga som den här undersökningen inte kan ge något säkert svar på. Jag har inte funnit någonting i det skrivna material som jag har tagit del av. Inte heller de slöjdare jag har mött i undersökningen har hört talas om att trä sammanförde människor på samma sätt som textil slöjd. Kanske fanns det grupper som

⁶⁴ Bok/Häfte: III_1915, uppteckningsnr: 951 (Lmv-M951a), Läns museet Västernorrlands arkiv, upptecknare: Levi Johansson, <http://www.murberget.se/upptack/minnespost.aspx?regnr=5472>, besökt 2009-12-02 kl. 18:20

träffades i samband med slåttern och täljde räfspinnar tillsammans. Kanske fanns det rockstugor där man vid något tillfälle arbetade tillsammans med trä i någon form. Jag skulle säga att det är både rimligt och troligt.

Den praktiska kunskapsprocessen

Jag gjorde en distinktion när jag började söka efter de slöjdgrupper som skulle vara en del i den här undersökningen och det var att dessa grupper inte skulle träffas i form av kursverksamhet. Jag ville möta grupper som träffades på samma sätt som syjuntor gör, där framför allt slöjdandet och den sociala samvaron är två primära komponenter. Lärandet i dessa grupper är inte uttalat och har en mer undanskymd roll och frågan har varit, hur skapas kunskaper i dessa slöjdgrupper? En informant beskrev lärandet som att det går via seendet. Att se och sedan härma. Andra informanter talade om att ”bara gör” och att man måste göra för att förstå. Den praktiska kunskapsprocessen är svår att sätta ord på och det är därför den ibland kallas för tyst kunskap. Informanterna här ovan visar på två aspekter av den praktiska kunskapsprocessen, att lära utifrån föredöme och att lära utifrån personliga erfarenheter. Med Richard Sennetts vida erfarenhetsbegrepp i åtanke frågar jag mig, räcker erfarenheten för att skapa kunskap?⁶⁵ Bernt Gustavsson påtalar vikten av att tanken måste vara ständigt närvarande i en kunskapsprocess. Att något går av vana och rutin, eller att enbart registrera en erfarenhet, är inte tillräckligt för att kunskap skall skapas.⁶⁶ Flera av informanterna i undersökningen såg förändringsprocessen och de utmaningar som de ställdes inför i slöjden som viktiga. De är också viktiga för att kunskap skall skapas. Det är när vi stöter på problem i praktiken som kunskapande kan ske genom att teori och praktik då möts och interagerar.

Vad hände i träworkshopen? Träworkshopen blev till en lärandeprocess. Informanterna utmanades i praktiken. Den intensiva kunskapsprocess som de utsattes för var möjligen allt för omtumlande i stunden. Att se på kunskapsprocessen var inte den huvudsakliga anledningen till träworkshopens utformning men den blev där mycket tydlig. En intressant iakttagelse var att flera av informanternas första reaktion var att trä var svårt, tungt och fysiskt ansträngande. Det upplevdes inte särskilt rogivande utan tog för mycket kraft. Textil däremot var lätt, mjukt och inte alls svettigt. Men när vi diskuterade hur det var att lära ut eller lära sig själv att sticka, så mindes informanterna och drog paralleller till vad vi höll på med där och då

⁶⁵ Sennett, Richard (2008), s. 288

⁶⁶ Gustavsson, Bernt (2002), s. 86

i trämaterialiet. Att lära sig sticka hade inte heller varit helt oproblematiskt.

Om vi ser vana och rutin som en slags transportsträcka i kunskapsprocessen, så tolkar jag den ändå som en viktig del i att slöjda tillsammans. Det handlar om att kunna slappna av i sitt slöjdande, få chansen att njuta av hur lätt kniven skär genom träet eller känna sig så pass bekväm i stickningen att det går att låta händerna arbeta ”själva” och istället möta andras blickar och delta i samtalet. Vanan och rutinen är samtidigt rytm, lär oss Richard Sennett.⁶⁷ I träworkshopen med syjuntan fann informanterna emellanåt rytmen, något som märktes genom att deras samtal tog fart och böljade fram och tillbaka mellan slöjden där och då och världen utanför. Syjunta blev träjunta. Min nyfikenhet på att sammanföra syjunta och materialet trä hade framförallt att göra med att jag ville se på informanternas relation till det material som de vanligtvis inte slöjdar i. Jag ville upptäcka skillnader och likheter mellan textil och trä men det kom att bli kunskapsprocessen som tydligast trädde fram.

Materialen trä och textil

Trä och textil som material är på många sätt väsensskilda. Jag inledde min problemformulering i den här undersökningen med tankar om att jag, trots det olikartade materialen, fann något likartat i att tälja och att virka, något tilltalande monotont och enkelt. Det är en tanke som jag även har provat på mina informanter i slöjdgrupperna utan att ha fått något medhåll. Så jag började misstänka att jag tänkte fel, för de är förvisso två tekniker som utgår från materialet på två helt skilda sätt. I det ena fallet tar vi bort material, i det andra fallet lägger vi till material. Richard Sennett satte senare ord på mina tankar om det monotona men förklarade det istället som upplevelsen av rytm. Kanske hade mina informanter hållit med mig om jag hade uttryckt det så istället.

Det likartade mellan att tälja och att virka är kunskapsprocessen tillsammans med de ”enkla” materialen och verktygen. Att kalla slöjdens material och metoder för enkla är självklart relativt och högst subjektivt. De är enkla i betydelsen få. I slöjdgrupperna är trä ett enkelt material i det att det bearbetas oförädlat, hämtat direkt från skogen. Det krävs dock kunskap om olika träslag för att få tag i trä att slöjda i och det förutsätter också kontakter med skogsägare eller kommunförvaltning. Däremot har jag bara träffat en informant som slöjdat med egenkardad ull från egna får. Det textila materialet har i de allra flesta fall färdats betydligt längre innan det har landat i slöjdarnas händer. Här finns en stor skillnad mellan

⁶⁷ Sennett, Richard (2008), s. 175

slöjdgrupperna i den här undersökningen, både i jämförelse med varandra men också i relation till den slöjdtradition de förhåller sig till. Det textila materialets förädlingsprocess från råmaterial till färdigt objekt är sällan helt och hållet under slöjdarens kontroll, vilket träet däremot är för desto fler träslöjdare.

Richard Sennetts teori om materialmedvetenhet, om förändring, närvaro och förmänskligande, har varit mycket användbar i analysen av undersökningen.⁶⁸ Genom den har jag fått syn på och kunnat sätta ord på de starka band som finns mellan slöjdaren och slöjdmaterialet. Centrala aspekter av slöjden har uppdagats, som att själv driva en förändringsprocess, att se konkret resultat av sitt arbete och svårigheten att skiljas från det, samt upplevelsen av rytm. Känslan av att materialet bär på en egen vilja har flera informanter påtalat. Dessa informanter slöjdade samtliga i trä och inte i textil och det kan vara värt att reflektera över. Kanske har det att göra med den helhetsupplevelse av slöjdprocessen från det färska träet till det färdiga objektet som slöjdaren i trä får ta del av.

Slutdiskussion

Det kan synas märkligt att göra stort väsen av vem som slöjdar i vilket material. Det är nog uppenbart för de flesta att ingen tvingas in i en sådan uppdelning i vårt samhälle. Samtidigt kan vi ställa oss frågan, hur många känner vi egentligen själva som överbrygger slöjdens genusgräns? Johanna Rosenqvist menar att det har handlat om en godtycklig och förhandlingsbar arbetsdelning.⁶⁹ Borde den inte ha förhandlats bort för länge sedan? Vad jag har sett i den här undersökningen är att indelningen lever kvar även fast ingen egentligen gör anspråk på att försvara den. Däremot har en tradition värnats på andra sätt, som att bevara olika tekniker och kunskaper kring hanteringen av materialen tillsammans med en stark förkärlek till naturmaterialen. De ”antropomorfosiska” sidorna av slöjden ser jag inte som särskilt märkliga. Jag tolkar de som stora kunskaper om och respekt för ett material med många olika egenskaper. Förmedlat med glimten i ögat.

Det finns ett driv och en lust i slöjdandet som jag skulle vilja bära med mig in i min framtida yrkesroll och försöka förmedla. Att slöjda tillsammans, eller skall vi se det i ett ännu vidare perspektiv och kalla det för att aktivt handla, att förena teori och praktik, tanke och hand, och sedan kombinera med social samvaro. Skulle det inte lika gärna kunna vara i ett

⁶⁸ Sennett, Richard (2008), s. 120ff

⁶⁹ Rosenqvist, Johanna (2007), s. 48

klassrum? Att arbeta i ett material som trä, och i slöjdens enkla metoder, skulle kunna vara en utmaning för bildämnet för att ge kunskaper om ett material genom en helhetsprocess, från färskt trä till färdigt objekt.

Hittade jag träjuntan? Ja, jag tror faktiskt att jag gjorde det. I ett litet krypin fyllt upp till taket med verktyg och material, där en grupp män träffades en gång i veckan. Jag har redan nämnt dem tidigare i undersökningen. De kallade sig rockstuga, men istället för att träffas i arbetet vid spinnrocken så träffades de och täljde i trä. Rockstugan hade en privat karaktär men ändå högt i tak på något sätt. De hade utvecklat egna traditioner och ritualer som förstärkte känslan av en stark sammanhållning i gruppen. Det var en grupp som inte vem som helst hade tillträde till heller. Ett mycket lustigt sammanträffande var att det visade sig att de en gång hade gett en ny medlem en täljuppgift som inträdesprov. Uppgiften var att han skulle tälja en rund form, precis som informanterna gjorde i den träworkshop som ingick i den här undersökningen.

Det finns fortfarande aspekter kvar att undersöka av juntornas verksamhet historiskt såväl som samtida. Att titta på dagens juntor ur ett genusperspektiv skulle säkert vara intressant, något som jag i den här undersökningen endast berört på ytan.

Den här undersökningen har skapat tid och utrymme för att tänka nya tankar kring trä och textil. Innebörden av att ta bort material respektive lägga till material genom två tekniker som tälja och virka ser jag personligen som mycket spännande och värd vidare undersökning både i teori och i praktik.

Källförteckning

Tryckta källor

Andersson, Yvonne, Waldén, Louise (1996), *Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande*. Delbetänkande i Utredningen för statlig utvärdering av folkbildning, Statens offentliga utredningar 1996:22

Ernby, Birgitta (2008), *Nordtedts etymologiska ordbok*, Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag

Flöistad, Guttorm (1994), *Filosofi och vetenskap 2. Från renässans till vår egen tid*. Lund: Studentlitteratur

Gustavsson, Bernt (red.) (2004), *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur

Gustavsson, Bernt (2002), *Vad är kunskap? En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap*. Stockholm: Skolverket

Kullberg, Birgitta (2004), *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur

Molander, Bengt (1993), *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos AB

Nylén, Anna-Maja (1969), *Hemslöjd. Den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut*. Lund: H. Ohlsson

Prismas engelska ordbok (1998). Stockholm: Nordstedts OrdbokAB/Bokia

Rose, Gillian (2007), *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. London: SAGE Publications Ltd.

Rosenqvist, Johanna (2007), *Könsskillnadens estetik? Om konst & konstskapande i svensk hemslöjd på 1920- & 1990-talen*. Stockholm: Nordiska Museets förlag

Sennett, Richard (2008), *The Craftsman*. London: Penguin Books Ltd

Svensk Ordbok, utgiven av Svenska Akademien (2009), Stockholm: Svenska Akademien

Waldén, Louise (1990), *Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

Waldén, Louise (1994), *Handen och anden*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

Otryckta källor

Frågelista Nm nr 158, Stickning 1, Nordiska Museets arkiv

<http://www.richardsennett.com/site/SENN/Templates/Home.aspx?pageid=1>, besökt 2009-11-19

<http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=3514&topmenu=144>, besökt 2009-11-23

<http://www.syjunta.se>, besökt 2009-12-06

<http://www.murberget.se/upptack/minnespost.aspx?regnr=5472>, Bok/Häfte: III_1915, uppteckningsnr: 951 (Lmv-M951a), Länsmuseet Västernorrlands arkiv, besökt 2009-12-02

http://www.sfv.se/cms/sfv/vara_fastigheter/sverige/bd_norrbottnens_lan/granuddens_skvaltkvarn.html, besökt 2009-12-28

Intervju med slöjdgruppsdeltagare 2009-11-03

Intervju med stickcafédeltagare 2009-10-29

Nilsson, Lena (1978), *Syföreningen och syjuntan. Den exklusiva kvinnoklubben*. Seminarieuppsats i etnologi, påbyggnadskurs C1, Lunds universitet

Bildförteckning

Bild 1: *Trägubbar*, 2009. Foto av Maria Pettersson

Bild 2: *Karvsnittsarbete i slöjdgrupp*, 2009. Foto av Maria Pettersson

Bild 3: *Stickcafé*, 2009. Foto av Maria Pettersson

Bild 4: *Träworkshop med syjunta*, 2009. Foto av Maria Pettersson

Bild 5: *Rockstuga*, 2009. Foto av Maria Pettersson